

A HÓDOLTSÁGI PASÁK AZ OSMÁN BELPOLITIKA FORGATAGÁBAN (1657–1665)*

Az Oszmán Birodalomra s azon belül a hódoltságra is hajlamosak vagyunk egységes egészként gondolni, melyet egyetlen, megfellebbezhetetlen központi akarat irányít. Bár a szultán vagy később a nagyvezír valóban élet és halál ura volt, a birodalom sorsát gyakran az egymással késhegyig menő küzdelmet folytató hatalmi csoportosulások harca határozta meg. A főváros küzdelmei azután végigrezonáltak a birodalmon, s a végeken – így a magyar végeken – is megmutatkoztak: gyakran itt is egymással marakodó táborok harcának lehetünk tanúi, ha figyelmesen olvassuk forrásainkat. E küzdelmek komolyan kihatottak a megmaradt Magyar Királyság életére, s még jobban meghatározták a vazallus Erdély történetét, amelynek fejedelme tulajdonképpen az oszmán belpolitikai játszmák nem is olyan csekély súlyú szereplője volt.¹ A hódoltsági oszmán elitben többnyire a nagy hadjáratok hoztak komoly belső átrendeződéseket: a már megmelegedett helyi vezetők ilyenkor cserélődtek le. A változások különböző erejűek voltak, a XVII. század közepén elementárisak: a régiek közül alig maradt valaki. Mielőtt II. Rákóczi György a magyar végekre irányította az új nagyvezír, Köprülü Mehmed figyelmét, viszonylag békés viszonyok uralkodtak, 1657 után azonban felgyorsultak az események.

A Köprülü-korszakot, amely kétségtelenül a XVII. század nagy sikertörténeteként értékelhető, hajlamosak vagyunk a birodalom újabb felvirágzásával és pozícióinak megerősödésével azonosítani. Nem szabad azonban elfeledkeznünk arról, hogy nem egy csapásra, mintegy varázsütésre változott meg az oszmán állam helyzete: Köprülü Mehmednek keményen meg kellett küzdeni azért, hogy fia szilárdabb pozíciókat mondhasson a magáénak. Amikor 1656. szeptember 15-én átvette a hatalmat, kevesen hittek benne, a többség úgy vélte, hogy egy lesz a kor gyorsan változó nagyvezírei közül, végtére is közel 80 éves volt, átlagos, jelentősebb tetteket nélkülöző pályát tudhatott magáénak, s nem épült körülötte komolyabb politikai tábor sem. Miután nekilátott nagyralátó tervei megvalósításának, többször is kevesen múlt, hogy nem jutott elődei sorsára. Alig kapta meg a nagyvezíri pecsétet, azonnal konfliktusba került a század közepének meghatározó – ortodox muszlim – vallási csoportjával, a Kádizádelikkel.² Hatalmi törekvéseit nem nézték jó szemmel a szultáni szeráj agái és a vidéki előkelők sem, s már 1657 elején szembe kellett néznie az udvari szpáhik felkelésével is. Mindehhez járult a velencei flotta blokádjá a Dardanelláknál és egy önállósodó vazallus északon: II. Rákóczi György.

Mehmed pasa helyzete tehát korántsem tűnt könnyűnek – ennél kevesebb is elég lehetett volna a bukáshoz. Az isztambuli nehézségeken kemény kézzel és szigorral lett úrrá: egymást érték a személycserék, a leváltások, a száműzések. Hogy új szelek fújnak, akkor tudatosodott az udvari emberek körében, amikor a Bozdzaadát feladó Abaza Ah-

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült, eredendő célja Evlia cselebi magyarországi utazásainak jobb megértése volt. Különös hálával tartozom B. Szabó Jánosnak, akivel a témáról rengeteget beszélgettem, s aki számos ötlettel és adattal segítette a tanulmány elkészítését.

¹ A kérdéstről Bethlen Gábor kapcsán már írtam: *Sudár* 2008.

² *Zilfi* 1986. 262–263. o.

med pasát annak dacára is kivégezték, hogy a nagyvezírt hatalomba segítő Turhán szultán pártfogoltja volt.³ Köprülünek azután 1657 nyarán nagy áldozatok árán sikerült áttörnie a velencei blokádot.⁴ Ez egyfelől megnövelte a tekintélyét, másrészt újabb személycserékre kínált lehetőséget: a megingók az életükkel fizettek. A tengeri győzelemmel szinte egyszerre megoldódni látszott az erdélyi ügy is: 1657. július 31-én a magyar sereg javát a tatárok elfogták Lengyelországban, november 2-án pedig szultáni parancsra lemondatták II. Rákóczi Györgyöt, helyére Rhédey Ferenc került.

A nagyvezír tehát minden fronton sikereket ért el, belső ellenzékét pedig leverte; többé-kevésbé biztonságban érezhette magát, s úgy vélte, fordíthat a Velencével vívott háború menetén: ő kívánt támadni, mégpedig szárazföldi úton, Dalmácián át. A hadjárat előkészítését már 1657 végén megkezdték. Ebbe a tervbe szólt bele II. Rákóczi György 1658 januári visszatérése, hiszen ezzel nyíltan szembeszállt a Fényes Portával, s egyúttal a hadművelet hátszágát is veszélyeztette. Köprülü úgy gondolta, hogy a kérdést a helyi erők fogják megoldani: keletről a tatárok, délről a szilisztrai pasa és a havasalföldiek, nyugatról pedig a budai beglerbég együttes támadása minden bizonnyal elsöpri Rákóczit. Nem így történt, a tatárok késlekedtek, Kenán budai pasa pedig vereséget szenvedett Pálulésnél. Az erdélyi fejedelem tehát ismét keresztülhúzta a nagyvezír számításait, aki kénytelen volt dalmáciai terveit elejteni és Erdély ellen fordulni. Ekkor érte a következő súlyos csapás: a hadjáratra gyülekező anatóliai csapatok Abaza Haszan pasa vezetésével ellene fordultak, a szultántól új nagyvezír kinevezését és Köprülü megöletését követelték. A birodalom keménykezü újjászervezése most bosszulta meg magát, az elégedetlenség felszínre tört. Mehmednek tehát Jenő bevételével félbe kellett szakítania a hadjáratot, s lóhalálában sietett vissza élete és tisztsége megmentésére. Bár Isztambulban sikerrel járt és Erdély elpusztult, de Rákóczi megint csak kicsúszott a kezéből: a fejedelemségben továbbra sem állt helyre a nyugalom.⁵

Köprülü Mehmed lélektanilag is nehéz helyzetbe került: korábban a magyar végeket afféle távoli végvidékként, száműzetési helyként hasznosította – ide kerültek politikai ellenfelei. Most rájuk kellett hagynia Erdély ügyét: ha győznek, az ő tekintélyük növekszik, ha veszítenek, a birodalomé és persze a nagyvezíré csökken. (Az első változat valósult meg, a lényegében száműzött Szejdi Ahmednek sikerült az, ami Kenán budai pasának és Köprülü Mehmednek nem: véglegesen legyőzte Rákóczit.) A kialakult helyzet megoldása meglehetősen sokba került a nagyvezírnek: egyik legmegbízhatóbb emberét, Kösze Ali pasát kellett hosszú időre a végvidékre küldenie. E lépés megint csak azt bizonyítja, hogy mennyire súlyos problémának tekintette Köprülü Mehmed az erdélyi ügyet.

A nagyvezír hódoltsági politikájában talán 1660 lehetett a fordulat éve. Addig minden problémájával együtt egy távoli határvidékként tekintett rá, utána viszont egyre fontosabb területként: újabb és újabb megbízható embereit küldte ide – politikáját fia is folytatta. Ennek következtében erősen átrendeződött a hódoltsági oszmán politikai elit.

Itt kell megemlítenünk, hogy az oszmán elit életét kvázi etnikai feszültségek is terheltek: úgy tűnik egy kaukázusi és egy balkáni lobby vetélkedett a hatalomért.⁶ Mehmed

³ Köprülü hatalomra kerülésére: *Uzunçarşılı* 1995. III/1. 367–375. o.

⁴ 1657. július 17–19. *Eickhoff* 2010. 145–157. o.

⁵ Köprülü terveire és az 1658. évi eseményekre: *B. Szabó* 2001.

⁶ *Kunt* 1974.

pasa ugyan a közép-anatóliai Köprü faluról nyerte a nevét – itt volt családi fészke is –, de Albániában született, s származását mindig is szem előtt tartotta. Kevésbé meglepő, hogy bizalmasai között leginkább balkániakat találunk.

A következőkben az 1657–1665 közötti időszak jelentősebb hódoltsági vezetőinek az életrajzát tekintjük át. Ez az időszak a nagy hadjáratok kora, egyben a Köprülü-korszak első része is. Végpontját a vasvári béke ratifikálása és a partiumi háborúskodások lezárta jelöli ki. Ebben az időszakban rengeteg oszmán főember fordult meg a magyar végeken, hiszen öt birodalmi hadjáratot vezettek ide: hármat Köprülü Mehmed és fia, Fázil Ahmed nagyvezírek (1658, 1663, 1664), kettőt pedig Kösze Ali pasa szerdár (1660, 1661). Ekkor a birodalom jelentős része megmozdult, a távoli Aleppóból és Adanából is jöttek csapatok. Minden főemberrel mégsem foglalkozunk, csak azokkal, akik valamelyik tartomány irányítását intézték. Ők egészen másképp állhattak hozzá a térséghez, mint a hadjáratokban részt vevő többi társuk: míg azoknak e hely csak ideiglenes tartózkodási pont, közömbös hadszíntér volt, ezeknek – kényszerű vagy választott – lakóhely, ahol családjuk élt, s ahol akár komolyabb gazdasági bázis létrehozására is törekedtek. Ők a helyiek. Mint majd látni fogjuk, néhányuk csak egy-két évet töltött itt, mások azonban megtelepedtek a térségben.

Tanulmányunk nem titkolt célja a hódoltsági oszmán előkelők jobb megismertetése, minthogy tapasztalataink szerint rengeteg tévedés lelhető fel a tudományos és az ismeretterjesztő irodalomban egyaránt – ami persze aligha róható fel az oszmanisztikával nem foglalkozó kutatóknak. Az életrajzok vizsgálata megmutatja a helyi elit kapcsolatrendszerét is, amely számos ponton érthetőbbé teheti a magyar történelemből jól ismert eseményeket.

A hullócsilag: Muszáhib Fazlí pasa

A Boszniából származó⁷ Fazlí az udvarban nevelkedett, sziláhdár aga lett, s a szultán *muszáhibja* (társalkodója). Felemelkedése egyértelműen a hercegovinai származású Szálih pasa nagyvezír idejéhez köthető: ekkor lesz másodvezír (1646. január 27.) és szultáni vő is: megkapja Ibrahim szultán négyéves leányát, Fatimát.⁸ 1647 nyarán azután *kapudánná* (tengernagy) emelkedik. Pártfogójának bukása és Hezárpáre Ahmed nagyvezíri kinevezése egy pillanatra megingatja pályáját: minden bizonnyal az eltávolítás céljával nevezik ki Budára, de két nap múlva mégis visszarendelik tengernagynak, hogy év végén azután végleg letegyék, és külső szolgálatra rendeljék. Egy ideig Velence ellen harcol, de amikor az udvarban feltárja Klissza elvesztésének súlyosságát, s nyíltan veszekedni kezd a nagyvezírral, börtönbe zárják.⁹ Rövidesen szabadul, de Szilisztrába, utóbb Temesvárra vezényelték (1648–1650), majd Bosznia következett. 1651 őszén ugyan a portára rendelték, de hamarosan újra kinevezték, nem is hiába, Fazlí – aki kiérdemli a Gázi előnevet is¹⁰ – folyamatosan harcolt a velenceiek ellen. 1653 nyarán Zárát

⁷ „Fukar bosnyák” – írta róla Behdzseti. *Behceti* 60. o.

⁸ Életrajzának vázlatát Gévy Antal írta meg, a nem hivatkozott adatok tőle származnak. *Gévy* 1841. 38–39. o.

⁹ *Mehmed Halife* 1976. 25. o.; *Uzunçarşılı* 1995. III/1. 394–395. o.

¹⁰ Hősi tetteiről még több száz évvel később is énekeltek a bosnyák énekmondók, a guszlárok. *Krauss* 1908. 197–211. o.; *Kara Çelebi-zâde* 2003. 110. o.

és Splitet támadta, télen felmentette az ostromlott Knint, s mindeközben komoly zsákmányra tett szert, melyet jó érzéssel az udvarba küldött.¹¹ 1656 második felében alig fél éves budai szolgálat következett, majd rövid egyhónapos boszniai regnálás után – Köprülü Mehmed hatalomátvételének köszönhetően – ruméliai pasa lett.¹² 1657 decemberében szilisztrai pasává – s ezzel együtt a II. Rákóczi Györggyel szövetséges román vajdák ellen küldött sereg szerdárjává – nevezték ki.¹³ E minőségében taszította le a trónról II. Rákóczi György hűbéreseit, a havasalföldi Šerban Konstantint (január 29.) és a moldvai Ștefan Gheorgét (március 13.).¹⁴ A sikereket Köprülü kezdetben elismerte, Fazlít megjutalmazta, nem sokkal később azonban a sereg záimjai és a vele együtt harcoló tatár kalga is bevádolta az udvarnál, mert szerintük feladatát rosszul látta el, s többek között nem tett meg mindent az Erdélybe menekülő moldvai Konstantin vajda elfogásáért. A panaszok hatására Köprülü Mehmed az edirnei udvarba hívatta, ahol 1658. június 13-án kivégezték.¹⁵ Nem teljesen világos, hogy miért romlott meg a nagyvezír és a pasa kapcsolata, s mi is volt Fazlí vesztének a valódi oka, egyesek szerint egy régi bűnért tolták meg, azt, hogy részt vett a „platános felkelésben” 1651-ben. Másrészt – Kenán budai pasával és a tatárokkal együttműködve – minden bizonnyal neki kellett volna vezetnie a román hadakat Erdély ellen. A közös akció nem vált valóra, s talán ebben játszott szerepe miatt kellett meghalnia. Fazlí boszniai kötődése egyértelmű, itt szolgált a leghosszabb ideig, s itt hozott létre egy alapítványt is, Livnó közelében, Köprezben (ma: Kupres, BiH).¹⁶

Egy Abaza a végeken: Szári Hüszejn

A kaukázusi Abazák közül való Hüszejn a szultáni udvarból került a hódoltságba 1658 végén. Nem egész egy évet töltött Egerben,¹⁷ majd temesvári-jenői pasa lett. Mindkét minőségében földije, Szejdí Ahmed budai pasa mellett harcolt az erdélyi hadjáratokban (1659 ősz, 1660 tavasz). 1661-ben a temesvári csapatokkal részese Kösze Ali szerdár büntetőhadjáratának, de Marosvásárhelyről a vezír a kincstárral visszaküldi Váradra, ahová az év októberében hivatalosan is kinevezik beglerbégnek.¹⁸ Itt azután Píri és Kücsük Mehmed pasával együtt legfontosabb feladata az új tartomány felmérése, valamint a vár megerősítése.¹⁹ 1663 májusában a fővárosba rendelt Bosnyák Iszmáil helyett

¹¹ *Evljâ* 2001. 243. o. A várat Lorenzo Dolfin, Velence dalmáciai providora vette ostrom alá. *Kara Çelebi-zâde* 2003. 156., 174. o.; *Abdi* 2008. 62. o.

¹² *Kara Çelebi-zâde* 2003. 292., 331. o.

¹³ *Abdi* 2008. 116. o.

¹⁴ *Abdi* 2008. 118. o.

¹⁵ Evlia többször is megemlíti, hogy Fazlí pasa volt az, akit a porta ellen lázadó Mihnea vajda csapatai Giurgiuba szorítottak. Az információ nyilvánvalóan téves, az eseményre 1658 végén került sor, az akkori már kivégzett pasa természetesen nem lehetett jelen az ostromnál. *Behcetî* 58–63. o.

¹⁶ *Evljâ* 2001. 234. o.

¹⁷ Adatok Egerből 1658. szeptember 17. és 1659. október 19. között vannak rá. *Vass* 1986. 36. o.

¹⁸ *Evljâ* 2002. 16. o.

¹⁹ 1661. december 2. (TMÁO IV. 12–13. o.); 1662. március 2. (TMÁO VII. 412. o.); 1663. március 11–20. (*Fekete* 1993. 231. o.)

ő lesz a budai pasa, s a nagyvezír vezette hadjárat előkészítéseként észak-dunántúli akciót vezet: felégeti Veszprémet, Tatát, Pápát és Csobáncot.²⁰ Újvár alól őt küldi Fázil Ahmed Surány és Nyitra bevételére. Télen Kurd pasa mellett őt hagyják Újvár biztosítására.²¹ 1664-ben az északi határszakasz védelmére rendelték, Léva alatt ütközött meg a keresztényekkel. Júliusban azután újabb csatát vállalt Souches csapataival szemben, ahol súlyos vereséget szenvedett.²² Sikertelenségéért mindenesetre nem büntették meg, de hat évig tartó hódoltsági tevékenysége ezzel véget ért: a keleti frontra vezényelték.²³ 1683-ban hunyt el Damaszkuszban.

Hüszajn pályafutását mindenképpen egyengette, hogy Szijávus pasa testvére volt. Szijávus a politikai elithez tartozott, kétszer viselt nagyvezírséget (1651 végén, illetve 1656-ban), és volt tengernagy is (1640–1642). Nem volt járatlan a hódoltsági térségben sem: 1648–1650 között budai pasa, 1652-től pedig sorban boszniai, ruméliai, majd szilisztrai beglerbég.²⁴

Egy velencei megfigyelő – talán Sagredo – szerint Huszein budai pasa „akit óvatos és bátor katonának tartanak, de aki leginkább ijesztő kegyetlenségéről nevezetes, s oly nagyon bizik Mohamed kardjának erejében, hogy Várad bevétele óta azzal kérkedik, hogy Bécs falai pusztá pillantásától is leomlanak. Inkább a Szaturnusz, mint a Mars hatása alakította jellemét, ragadozó farkashoz hasonlít, magas, homlokáról büszkeség sugárzik, de szeme mindig éberem és kegyetlenül villog. Általában megfontolt, de mivel mindenáron dicsőségre szomjúhozik, olykor szokott mértéktartásáról megfeledkezni, s elképzelhetetlen kegyetlenséggel cselekszik.”²⁵

A „nem csatára született” grúz: Gürdzsi Kenán

Kenán a szultáni udvarban kezdte pályafutását, először mint sziláhdár aga tünik élénk. Dervis Mehmed – egy cserkesz – nagyvezírsége idején ugrott ki: 1653 decemberében vezíri rangot kapott és janicsárága lett.²⁶ (Elődjét, Gürdzsi Mehmedet ekkor küldték Kanizsára.) Pozícióját a következő – abaza származású – nagyvezír, Ipsír Musztafa alatt is megőrizte, ám az albán Kara Murád leváltotta posztjáról, s 1655. szeptember 22-én Budára küldte, nyilván azért, hogy minél távolabb legyen a főváros politikai csatározásaitól. 1656 májusában azután az újonnan kinevezett nagyvezír, Bojnujarali Mehmed Rumélia élére nevezte ki, néhány hónap múlva pedig Köprülü Mehmed ismét a távoli és többé-kevésbé csendesnek tűnő Budára helyezte. Kenán jól helyezkedhetett, és minden bizonnyal jókora adag szerencséje is volt: a szorult helyzetben lévő nagyvezír a vesztes páulúsi csata (1658. június 26.) – után sem végeztette ki, nem tette le posztjáról, sőt, a frissen meghódított Jenőt éppen rá bízta. A következő év márciusában azután a nagyve-

²⁰ Gévy 1841. 45. o.; *Evlüyâ* 2002. 212. o.

²¹ *Evlüyâ* 2002. 230., 237. o.

²² A hadjáratra: *Rónai Horváth* 1894.

²³ További pályájára lásd: *Gévy* 1841. 45. o.

²⁴ *Uzunçarşılı* 1995. III/2. 400–402.; *Gévy* 1841. 39–40. o.

²⁵ *Esterházy* 1989. 341. o.

²⁶ *Abdi* 2008. 61. o.; *Uzunçarşılı* 1995. III/2. 406. o.; *Gévy* 1841. 41–42. o.

zir egy hatékonyabbnak tűnő figurát küldött Budára, Szejdí Ahmedet, Kenánt pedig kisvártatva Isztambulba rendelték. Hogy a következő években mivel töltötte az idejét, nem tudjuk.²⁷ 1663 elején mindenesetre egy rövid időre megint budai pasa lett, de már májusban leváltották, s feltehetőleg Váradra irányították át.²⁸ 1664-től azután biztosan a birodalom keleti végein szolgált: először Dijárbekirben találjuk, 1666-tól 1668-ig pedig sehrizori beglerbég.²⁹

Úgy tűnik nem volt a korszak meghatározó, markáns figurája, s valószínűleg nem delgetett nagyra törő terveket, ezért emlékeznek meg róla – vezíri rangja ellenére – a források csak igen ritkán, s valószínűleg ezért futhatott be viszonylag hosszú karriert. Minden bizonnyal találó Bethlen János jellemzése: „szelíd és nem csatára született ember” volt.³⁰ Megerősíti ezt Evlia egyik odavetett megjegyzése is: a pasát Sejh Jahjá ragadványnévvel illették, s nem kétséges, hogy ő az a Szúfi Kenán pasa, aki Jenőn dzsámit emeltetett.³¹ A jelek szerint tehát egy misztikus hajlamokat mutató vezetővel van dolgunk.

Száműzött dúvad: Szejdí Ahmed

Szejdí Ahmed pasa cserkesz származású volt, az abházokkal közeli rokonságban álló s a Szocsi folyó mentén élő ubihok közül.³² Fiatal korában Egyiptomba adták el rabszolgának, ahol fegyverforgatásbeli ügyességével tűnt ki. Ezt látva a beglerbég, Kajszerili Kara Ahmed pasa a szintén jeles harcművész IV. Murád szultánnak ajándékozta – szükségképpen 1640 előtt. Az udvari apródiskola végeztével előbb *csasnigir basi*, azaz szultáni ruhafelügyelő lett, majd külső szolgálatra küldték az északkelet-anatóliai Tortumba. (Evlia cselebi, aki nagy hódolója lett, itt találkozott vele először, s itt kötöttek barátságot.) 1654-ben azután marasi beglerbég lett, s csatlakozott földijének, Abaza Haszan pasának a felkeléséhez, aki harmadik közeli barátjuk, Ibsír Musztafa pasa nagyvezír leváltása miatt kezdett mozgolódni. Időközben Szejdí Ahmed félelmetes hírnévre tett szert kegyetlenségével, s amikor Konjába nevezték ki beglerbégnak (1654. november), a helyiek kizárták a városból, és fegyverrel szálltak vele szembe. Az eset hamarosan Aleppóban is megisméltődött, míg végül Ahmed Szívaszi pasa lett (1655. november 30.). Időközben Szülejmán pasa nagyvezír kiegyezett Abaza Haszannal, s mindkettőjüket a Dardanellák védelmére küldték, ahol az erős velencei nyomás miatt szükség is volt rájuk.³³ Ahmedet azonban rossz híre miatt inkább Sziliztrába irányították (1656. május 21.), ő azonban engedély nélküli partvédelmi akcióba kezdett a Dardanellák bejáratánál

²⁷ Egy meg nem erősített internetes hivatkozás szerint 1660–1661-ben egy bizonyos Kenán volt az erzurumi pasa. A név ritkasága okán nem lehetetlen, hogy emberünkről van szó. Egy másik forrás szerint 1661 októberében Dijárbekirbe nevezték ki, majd 1662-ben Sehrizorba vezényelték. *Sicill* 1996. III. 884–885. o.

²⁸ *Barta* 1984. 47–48. o. 1663. április 29–V. 8. között megkapja Váradot. (*Fekete* 1993. 235. o.) 1663. július 7–16. (*Fekete* 1993. 239. o.)

²⁹ Életrajzához: *Gévay* 1841. 41–42. o.; 1666. május 13-án Lahszánál harcol, 1668. áprilisában a bászrai hadjárat résztvevője. *Abdi* 2008. 236., 288. o.

³⁰ *Bethlen* 1993. 35. o.

³¹ *Evliyâ* 2001. 90., 212. o.

³² *Evliyâ* 2001. 324. o.

³³ Szejdí életrajzának korai szakaszát lásd *Uzunçarşılı* 1995. III/1. 322–324. o.; *Abdi* 2008. 82–84. o.

június 26-án elvesztett csata után, s jóval eredményesebbnek bizonyult, mint a flottaparancsnok, Szári Kenán. Az öreg Bojnujarali Mehmed nagyvezír erre őt tette kapudánná (július 18.).³⁴ Amikor azután Köprülü Mehmed lett a nagyvezír (szeptember 15.), rögtön leváltották, s december 12-én Boszniába küldték.³⁵ Szerencséjére, mert hamarosan lázadni kezdtek a szpáhik Isztambulban, s éppen őt akarták nagyvezírré tenni. Az ügynek véres megtorlás lett a vége, de Ahmednek nem esett bántódása a száműzetésen kívül – sorsa ettől kezdve a hódoltságához kapcsolódott. Boszniával egyetemben a Velence elleni hadakozás szerdárjává is tették, ahol szükség lett volna a kemény kézre: az adriai köztársaság néhány évvel korábban, 1648-ban elfoglalta Klisszát és biztosította a dalmát tengerpartot. 1657-ben hadjárat indult Kotor ellen Hiszim Mehmed és Begko Musztafa ruméliai pasa részvételével, de mivel a parancsnokságot végül is nem Szejdi kapta meg, távolmaradt az egyébként eredménytelen vállalkozástól. Sikerült azonban egy Zrínyi-várat bevennie, s ennek bizonyosságaképpen 200 fejet küldött a portára.³⁶ Időközben az erdélyi helyzet is fenyegetővé változott, 1658-ban maga a nagyvezír vonult II. Rákóczi György megregulázására, a hadjáratban részt vett Ahmed is, őt hagyták hátra Temesvárbán Barcsai támogatására.³⁷ S amikor a lemondott fejedelem újra visszatért, Szejdi Ahmedet Budára küldték 1659 márciusában, hogy rendet teremtsen.³⁸ Két büntető hadjáratot vezetett Erdélybe, az elsőt 1659 őszén, a másikat 1660 tavaszán. Mindkétszer győzött, Fenesnél kapott sebeibe pedig Rákóczi behalt. A pasa joggal remélhette, hogy érdemeiért kitüntetik, de nem így történt: azonnal leváltották a budai pasaságból, Kanizsára tették át, és a közlegő szerdár, Kösze Ali parancsnoksága alá rendelték.³⁹ Egyesek szerint azért, mert a fejedelem kiiktatásával túlságosan messzire ment, s veszélyeztette a békét, mások úgy vélték, hogy nem értesítette idejekorán a nagyvezírt a győzelemről, s nem küldte el a megfelelő rabokat sem, azaz tiszteletlen volt felettesével. Szejdi dühében katonáival keresztülgázolt a szerdár táborán, s főlő volt, hogy a helyzet komolyabb tetlegességig fajul.⁴⁰ Ali állítólag reszketett: ő valójában nem volt katona, s most a végek harcedzett és híresen kegyetlen bajnoka állt vele szemben. A pasa azonban visszafogta magát, nyilván tudta, hogy az udvarban jó pozíciókkal bíró szerdár bántalmazása, esetleg meggyilkolása a halálos ítéletével egyenlő. Viszonyuk cseppet sem javult, Ahmed kevéssé engedelmeskedett a parancsoknak, katonáit nem volt hajlandó az ostromárkokba vezényelni, inkább a környéken portyázott. Ő volt az, aki Hiszim Mehmeddel együtt Debrecenbe kísérte a kivonuló váradiakat.⁴¹ 1661 elején kanizsai pasaként – értesülvén Zrínyi várépítési szándékáról – terepszemlét tartott a Drávánál.⁴² 1661. június 17-én azu-

³⁴ *Uzunçarşılı* 1995. III/1. 298. o.; *Abdi* 2008. 93–95. o.

³⁵ *Uzunçarşılı* 1995. III/1. 368. o.; *Abdi* 2008. 100–101. o.

³⁶ *Nihádi*, 36. o.

³⁷ *Szalárdy* 1980. 455., 460. o.

³⁸ *Gévay* 1841. 43–44. o.

³⁹ *Abdi* 2008. 144. o.

⁴⁰ „Ott Sejdi Achmet basa az erdőben lesben állván maga fizetett hadával, mihelyt a basa [Kösze Ali] megszálla, hirtelenséggel a basa sátorára ütvén és a janicsárokat széjjel kergetvén, Ali basát megijesztette, és ott nem sokáig mulatván elment.” *Hídvégi Nemes* 1902. 259. o. Lásd még: *Teleki*. I. 531. o.; *Kraus* 1994. 398. o.; *Szalárdy* 1980. 589. o.

⁴¹ Szejdi engedetlenségéről: *Evlivâ* 2001. 216. o.

⁴² *Történelmi Tár*, 1888. 606. o.

tán az erdélyi hadjárat küszöbén uralkodói parancsra kivégezték. Bár Kösza Ali pasával rossz viszonyban voltak, úgy tűnik az agg szerdár mégis inkább védeni próbálta a nagyvezírral szemben. Evlia leírása szerint különféle ürügyekkel többször elodázta a kivégzést, és Ahmedet is jó tanácsokkal látta el. Végül azután Köprülü Mehmed megüzente: vagy Szejdi Ahmed feje, vagy Kösze Alié. Ekkor került sor az ítélet végrehajtására, Kösze Ali számára a lehető legrosszabb időpontban. Köprülü haragjának az okáról több változat is keringett. Evlia kettőt említ: Szejdi még Anatóliában megsértette az akkor még csak damaszkuszi pasaként szolgáló Köprülü Mehmedet, illetve Szejdi újabb rossz pontokat szerzett, amikor nem vett részt Kotor ostromában 1657-ben.⁴³ Mások úgy tudták, hogy a nagyvezír attól tartott, hogy II. Rákóczi György halála miatt kiéleződnek a konfliktusok a Habsburgokkal. Mindezekhez Vitnyédi István egy újabb változatot tett hozzá: a Kanizsára kinevezett Szejdi Ahmed nem tudta megakadályozni Zrínyi-Újvár építését.⁴⁴ Ráadásul az amúgy is rossz kapcsolatra komoly árnyékot vetett, hogy Köprülü Mehmed ellenében még 1656 végén számosan Szejdít akarták nagyvezírré emelni. Szejdi feltehetőleg nem állt kapcsolatba velük, mindenesetre nem tartózkodott Isztambulban, talán ezért úszta meg egy száműzetésnek is tekinthető áthelyezéssel: Boszniával. Későbbi sikerei – és számos függelemsértő tette – feltehetőleg csak olajat öntöttek a tűzre, s valójában idő kérdése volt, hogy a nagyvezír mikor számol le vele. Testét temesvári dzsámijának mihrábjá elött temették el, fejét pedig Isztambulba küldték, ahol állítólag a Jenikap keringődervis kolostorban helyezték örök nyugalomra.⁴⁵

Szejdi Ahmed családja minden bizonnyal nem veszítette el hódoltsági kapcsolatait. Fia, Mehmed harcolt Szentgotthárdnál, ő is ott volt a Rábán átkelt csapatok soraiban. Később a tengerügyi méltóságig emelkedett, s 1684-ben Vác alatt esett el.⁴⁶

Az „országfoglaló lator”: Pír Mehmed

1661–1665 között a magyar forrásokban számos alkalommal fordul elő egy bizonyos Píri pasa: 1661-ben mint a császár ’íródeákja’ Debrecen adóztatásával foglalatostkodott, majd Kösze Ali pasa szerdár, „a furfangos, ravasz vén madár” parancsára, Kücsük Mehmed fegyvereinek árnyékában összeírta a váradi vilájetet. Az elkészült deftert azután Isztambulba vitte, s ott szentesítette.⁴⁷ Apafi fejedelem követe, Baló László szerint jutalmul a szultán „íródeákját” Kanizsára nevezték ki pasának.⁴⁸ 1665-ben újra megjelenik forrásainkban, mint az 1664. évi vasvári béke értelmében húzandó erdélyi–oszmán határ kijelölésének egyik török felügyelője.⁴⁹ Píri pasa deftere – melyben a bihari falvakon túl külső és belső szolnoki, krasznai és kolozs megyei települések is feljegyzésre ke-

⁴³ *Evliyâ* 2001. 319. o.

⁴⁴ *Vitnyédi* I. 160. 163. o.; *Szalay* V. 58. o.

⁴⁵ A temetésre: *Evliyâ* 2001. 324. o. A fej Isztambulba érkezésére: *Abdi* 2008. 150. o. A sírra: *Mehmet Ziya* 2005. 37–38. o.

⁴⁶ *Nihádi*, 56.; *Uzunçarşılı* 1995. III/1. 461. o.

⁴⁷ *Bethlen* 1993. 139. o.; *Kraus* 1994. 669. o.; *EOE* XIII. 28–29. o.

⁴⁸ *TMÁO* VII. 436. o.

⁴⁹ *EOE* XIV. 75–79. o.; *TMÁO* IV. 188., 215. o.; *Teleki* III. 402–404. o.; *Kraus* 1994, 770. o.

rültek – azután sok vitára adott okot a későbbiekben.⁵⁰ Bethlen János tudni vélte róla, hogy Píri Kösze Ali embere („tisztje”) volt.⁵¹ 1665-ben Evlia cselebi Zomboron találkozott vele, ahol a pasának – és külön apjának, Mütedejjín pasának is – dzsámija volt.⁵²

A Píri név hivatalosan Pír Mehmed formában szerepel. A pasa négy szultáni rendeletet is kapott ugyanezen időszakban: az egyik szerint 1661-ben a volt kanizsai pasát, Pír Mehmedet a váradi tartomány összeírására rendelték, a másodikban – 1662 februárjának végén – a váradi pasával (Szári Hüszejnnel) együtt megintik őt, mint a vilájet összeíróját (*muharrir*), hogy a Kösze Ali által adott szerződéslevelével járjanak el, közel egy évvel később pedig a „Várad összeírásával megbízott Pír Mehmed pasát” figyelmeztették, hogy megfelelően készítse el a Köprülü-alapítvány felmérését. A negyedik parancsban pedig Pír Mehmed kanizsai pasának Pécsét utalják ki arpalikképpen (1663. február).⁵³ Mindezek alapján pasánkat ebben az időben Pír (’Öreg’) Mehmedként ismerték, ebből rövidült a Píri alak – nem is csoda, az 1660-as években számos potentátot Mehmednek hívtak, ezért inkább mellékneveiket használták (Pl: Gürdzsí, Kücsük, Hiszim, Szühráb, Pirincscsi). Következésképp a kérdéses pasa eredeti neve Mehmed, a korábbi években minden bizonnyal így említik.

Pír vagy Píri Mehmed később többször is szerepel forrásainkban: 1667-ben egri beglerbégként állít ki oklevelet,⁵⁴ 1669-ben pedig Kandia végső ostrománál mint a tirthalái (ma: Trikala Görögországban) szandzsák birtokosa (*arpalik*) tevékenykedik.⁵⁵

A meglehetősen homályos életrajzot valójában nem tudjuk rekonstruálni, az azonban nagyon valószínű, hogy egy helyi – hódoltságai vagy legalábbis észak-balkáni – család sarjáról van szó, aki a Köprülü-tábor hű embere lett.

Helybeli a háttérben: Csengizáde Ali

Ali pasa a boszniai Csengizáde avagy Csengity család sarja. A klán állítólag Azerbajdzsánból, Egilből települt át az Oszmán Birodalomba a XVI. század elején. Csankiriben lévő birtokaik után alakult volna ki a Csengi előnév. Boszniába Kara Oszmán béggel érkeztek, akinek három fia alapította meg a család három ágát, a borijeit, az ustikolinait és a ratajeit (mindhárom település Dél-Boszniában található) – nem véletlen, hogy a családtagok a hercegovinai szandzsákban és Boszniában töltenek be fontos szerepet. A klán a XVII. század közepén ugrik ki, hárman is harcolnak például Özünél az oroszok ellen 1637-ben.⁵⁶ Ali hosszú ideig boszniai alajbég, később többször is hercegovinai bég (e rangban harcol a velencei–török háborúban), majd – saját levele szerint – kanizsai, utóbb

⁵⁰ *Teleki* III. 313. o. Későbbi utalások: 1671. október 15. (TMÁO V. 71. o.); 1674. július 22. (TMÁO V. 244. o.); 1682. február 16. (TMÁO VI. 214. o.)

⁵¹ *Bethlen* 1993 139. o.

⁵² *Evliyâ* 2003. 138–139. o.

⁵³ *Dávid* 1995. 331. o.; *Fekete* 1993 228, 230. o.

⁵⁴ *Vass* 1986. 39. o.

⁵⁵ *Behceti* 216. o.

⁵⁶ http://www.focaci.org/index.php?option=com_content&view=article&id=494:evlija-celebija-jelec&catid=-40:receno&Itemid=57. *Bašagić, beg Safvet*: Najstariji ferman begova Čengića. *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni I Hercegovini*, 9. (1897) 437–452. o.

egri pasa.⁵⁷ E minőségében talán részt vett a vesztes páulülesi csatában 1658 nyarán, mindenestre az elhunyt Elcsi Haszan temesvári pasa helyére őt nevezik ki.⁵⁸ 1660-ig ő irányítja a tartományt, szívélyesen levelezik Rákóczi Györggyel, sőt, 1659 tavaszán Mihnea havasalföldi vajdával együtt szövetkezik vele – legalábbis Barcsai Ákos szerint. 1659 végén azután a birodalom ázsiai részébe küldik, ahol „oly fejedelemség volt a kezem alatt – írja 1662. május 21-én Zrínyinek –, melyet sem, a budai, sem más vezéri állással nem cseréltem volna el; de mivel az én leghatalmasabb császáromhoz annyi panasz és jajveszéklés érkezett Nagyságod ellen, Ő Felségének úgy tetszett, hogy ismét ide jöjjenek szomszédságodba.”⁵⁹ Kanizsai pasaként kapta meg árpalikképpen Pécsset,⁶⁰ s figyelmét minden bizonnyal Zrínyi-Újvár építése kötötte le, 1662 novemberében valószínűleg ő az, aki Koppány térségében bukkan fel a vár kikémlése végett. Hamarosan azonban letették, következő posztja ismeretlen, 1663 májusában azonban feltehetőleg ő bukkan fel a hercegovinai szandzsák – a családi fészek – birtokosaként (*müteszarrif*).⁶¹ 1663. október közepén azután Zrínyi Péter és Frangepán Kristóf veri meg a csapatait Ostrovicánál. A csata súlyos csapást jelentett a családra nézve: Ali testvére „Bosi” – máshol „Baza”, délszláv forrásokban Baksi – bég elesett, Ali fia, a bihácsi bég pedig fogságba került.⁶² Hamarosan az ő végzete is betelt: az udvarban bevádolták hatalmaskodásért, s talán a vereség okán is a nagyvezír Belgrádba hívatta és kivégeztette. Feje 1664. április 14-én érkezett a fővárosba.⁶³

Mint láttuk, a család Dél-Boszniában rendezkedett be, a korszak háborúi azonban felvetették az északi terjeszkedés lehetőségét is. Ali hosszabb ideig állomásozott Temesváron, talán nem véletlen, hogy Jenőn dzsámít építtetett.⁶⁴ Mindemellett a szülőföldjét is támogatta, a boszniai Bjeljinában is emelt egy imahelyet.

Ismáil, a feltörekvő bosnyák

Ismáil pasát a kortársak a bosnyák melléknévvel illették, s állítólag az oszmán nyelvet is szörnységes nyugat-balkáni dialektusban beszélte.⁶⁵ Egyes források szerint maga is a Csengizáde klánból származott, s az előbb említett Csengizáde Alinak a testvére volt.⁶⁶ A szultáni szerájban nevelkedett, majd az albán Kara Murád pasa kethüdája lett.⁶⁷ Murád karrierje az 1650-es évek elején szökött hirtelen magasra, nagyvezírré emelkedett.

⁵⁷ 1658. április 6-án a kethüdája ír levelet. *Blaskovics* 1995. 148–149. o.

⁵⁸ 1658 szeptember 15-én. *Behceti* 78. o. Szalárdy szerint az egri pasa fulladt a Marosba. (*Szalárdy* 1980. 413. o.) Evliya úgy tudja, hogy a csatában a budai és a temesvári pasa vett részt, és Elcsi Haszan fulladt a folyóba (*Evliyá* 2001. 90., 208. o.), akiről egészen másutt megjegyzi, hogy temesvári pasa volt.

⁵⁹ *Szalay* V. 74. o. A datáláshoz: *Marczali* 1882. 225. o.

⁶⁰ *Dávid* 1995. 330. o.

⁶¹ *Fekete* 1993. 235. o.

⁶² *Peták* 1985. 682–689. o. A győzelemről Frangepán Katalin éneket is szerzett: vö. *Frankovics* 2000.

⁶³ *Abdi* 2008. 139. o.; *Ayvansarayi* 1978.

⁶⁴ *Evliyá* 2001. 212. o.

⁶⁵ *Kunt* 1974, 237. o.

⁶⁶ Egy ellenőrizhetetlen forrás szerint Csengizáde Ali pasa bátyja volt.

⁶⁷ *Sicill* III. 828. o.

Ismáil pasa

dett. Ám az udvari intrikáktól tartva lemondott, s állítólag saját kérésére Budára helyezték (1650–1653). 1653-ban azután kapudán pasa, majd 1655-ben újra nagyvezír lett. Néhány hónap múlva letették, s Damaszkuszba került, ahol hamarosan elhunyt.⁶⁸ Iszmáilt ura halála után Iránba küldték követségbe, majd *míráhúr* (lovászmester) lett az udvarban. 1658 szeptemberében azután a nagyvezír helyettesévé lépett elő (*isztambuli kajmakám*), a következő év derekán kitüntették, majd hamarosan a keleti tartományokba küldték a dzseláli felkelés ügyeinek felülvizsgálatára.⁶⁹ 1660 elején tért vissza a fővárosba, s feleségül kapta Átikát, IV. Mehmed szultán lányát, Szári Kenán pasa özvegyét.⁷⁰ Hamarosan Budára rendelték a leváltott Szejdí Ahmed helyére.⁷¹ Székhelyét meg sem látogatva Várad alá sietett, majd Zrínyi elterelő hadműveletének közömbösítésére a Dunántúlra küldték.⁷² A következő években a végek szerdárja, Kösze Ali felügyelete alatt

⁶⁸ Gévay 1841. 40. o.

⁶⁹ Abdi 2008. 124., 137., 139. o.

⁷⁰ Gévay 1841. 44. o. Más források szerint az szóban forgó hölgyet Gevherhánnak hívták.

⁷¹ Szilahdár 1928. I. 213. o.

⁷² Szilahdár 1928. I. 205. o.; Kraus 1994. 408., 410.

tevékenykedett, rendre részt vett a hadjáratokban. 1663 februárjában a fővárosba rendelték, ismét a hadjáratra vonuló nagyvezírt kellett helyettesítenie.⁷³ Az év végén szilisztrai, 1664 elején pedig az elhunyt Kösze Ali helyett boszniai pasa és magyarországi szerdár lett.⁷⁴ E minőségében vett részt az 1664. évi harcokban, irányításával építették újjá 75 nap alatt az eszéki hidat. Szépen ívelő pályafutása a szentgotthárdi csatában tört derékba: a folyón átkelő csapatok egyik vezetője volt, s harc közben esett el.

A „furfangos, ravasz vén madár”: Kösze Ali

Kösze ('Kopasz') Ali állítólag albán származású volt, innen származik mellékneve a Varvar (vagy Vardar) is. A szerájban nevelkedett, s az orosz származású *valide* (anyaszultánnő), Turhán szultán környezetéhez tartozott. Turhán a század közepének oszmán politikai életében komoly helyet vívott ki magának: 1651-ben sikerült kiűtnie a nyeregből a korszak talán legjelentősebb válidjét, Köszem Mahpejkert, I. Ahmed (1603–1617) feleségét, IV. Murád (1623–1640) és Ibrahim anyját (1640–1648), IV. Mehmed nagyanyját. Bár a következő zűrzavaros években csak esetlegesen tudott beleszólni a politikába, ahhoz volt ereje, hogy 1656-ban hatalomba segítsen egy valóban erős embert: Köprülü Mehmedet.⁷⁵

Ali kezdetben Dervis Mehmed nagyvezír helyettese volt,⁷⁶ majd egy háremaga segítségével, jókora pénzösszeg fejében Turhán szultán kethüdája, helyettese – lényegében főminisztere lett –, ami azonban nem jelentette, hogy Köprülü Mehmed hatalomátvétele után egyenes út állt volna előtte: az új nagyvezír nem tévovázott Turhán pártfogoltjainak a megritkítása során sem.⁷⁷ Ali azonban elnyerte a nagyvezír bizalmát: 1658 nyarán, amikor az Abaza Haszan által vezetett s Köprülü kivégzését követelő felkelők Isztambul felé közeledtek, éppen őt nevezték ki a nagyvezír helyettesévé, s egyúttal vezíri címet is kapott.⁷⁸ Miután Köprülü Mehmed lóhalálában hazaérkezett Jenő alól, s átvette az ügyek irányítását, Alinak az Edirnéből Isztambulba induló szultáni udvarban a válide kíséretét kellett biztosítania.⁷⁹ Hűségéért hamarosan valóban megjutalmazták, 1658 decemberében a megbízhatatlannak ítélt Deli Hüszejn – a krétai hős – helyére tengernaggyá tették, s a felkelők ellen küldték.⁸⁰ (A lázadást most már Mürtezá szívaszi pasa igyekezett felszámolni Anatóliában, s mivel fontos erődítményeket foglalt el, a felkelők ellene fordultak.) Ali 1659 januárjában megállt Szákiz szigetén, s a helybeliek elégedetlenségét kihasználva kivégeztette egyik elődjét – a korábban temesvári pasaként is szolgáló –, Topal Mehmedet. Februárban azután Mürtezá pontot tett a felkelés végére: a vezetőket

⁷³ 1663. március 13-án nevezték ki. *Nihádi* 50. o.

⁷⁴ *Gévy* 1841. 44–45. o.

⁷⁵ *Uluçay* 2001. 56–59. o.

⁷⁶ Az adatra B. Szabó János hívta fel a figyelmemet, melyet ezúton is köszönök.

⁷⁷ Például a válidéhez kötődő Abaza Ahmed pasa kivégeztetése egyik első cselekedete volt. A pasa mellelleg rászolgált erre: mivel nem fizette katonáit, azok nem serénykedtek a pasára bízott Bozdzaada védelménél, amit a velenceiek 1655-ben elfoglaltak. *Abdi* 2008. 99. o.

⁷⁸ Uo. 122. o.

⁷⁹ Uo. 2008. 129. o.

⁸⁰ Uo. 2008. 130. o.

Köse Ali pasa (Priorato I. 740. o.)

vendégségbe hívatta, majd mindannyiukat legyilkoltatta. Kevéssel később az Antaljában ellenálló Kör Mehmedet is leverték a flotta segítségével.⁸¹ 1659-ben azután Ali legfontosabb feladata a Dardannellákat védő két új – s szintén Turhán szivügyének számító – erőd építésének felügyelete lett, melyért az év végén kitüntették.⁸² 1660 elején újabb

⁸¹ Uo. 2008. 130–133. o.

⁸² Uo. 2008. 141. o.

fontos feladatot bíztak rá: neki kellett letörnie Rákóczi György ellenállását.⁸³ Áprilisban indult a birodalmi hadakkal, a hódoltságban azonban igen kellemetlen helyzetbe került: a lényegében száműzött Szejdi Ahmed budai pasa elvégezte a feladatot, Szászfenesnél megverte Rákóczit, aki sebeibe hamarosan belehalt.⁸⁴ Ali ezért Várad ellen fordult, ám közben a nagyvezíri akarat Ahmed pasát leváltotta: a joggal sértődött volt budai beglerbég katonáival tiportatta meg a szerdár táborát. Szejdi végül úrrá lett dühén, de igazi együttműködés nem alakult ki közöttük, s a helyiek is inkább az erdélyiek megregulázóját támogatták. Ali helyzetét némiképp javította, hogy Budát egy többé-kevésbé helyi származású vezírré, a Csengizáde famíliából való Iszmájlra bízta, aki szintén hosszú ideig szolgált az udvarban, s Kösze Ali ismerőse lehetett. Bár az oszmánok nagyon tartottak Várad ostromától – emlékezve az 1598. évi kudarcra –, ezúttal sikerrel jártak, a vár megadta magát. Ali boszniai pasaként a végeken maradt, s továbbra is viselte a szerdári rangot, mely az egész térség korlátlan hatalmú parancsolójává tette.⁸⁵ Feladata akadt bőven: 1661-ben Kemény János ellen vezetett hadat, s Apafi Mihály trónra ültetésével hosszú távra megoldotta az erdélyi kérdést. Az év vége és az 1662-es esztendő jó része a várad vilájet felállításával telt, 1663-ban pedig az új nagyvezír, Köprülüáde Fázil Ahmed indult Magyarországra: Érsekújvár ostromából Kösze Ali is kivette a részét. Téliire Buda védelmére rendelték, ahol a már idős vezír 1664 februárjában elhunyt.⁸⁶ 1660–1663 között kétségtelenül ő volt a végek legfontosabb figurája, aki szemmel láthatólag bírta – a szintén albán származású – Köprülü bizalmát. Bár nem elsősorban katona volt, bölcsességével kivívta a hadsereg tiszteletét is. Egy velencei szemlélő a következőképpen jellemezte: „A hadseregnek, de magának a nagyvezírnek is Ali pasa, a nagyvezír titkos tanácsosa a bálvány, akit az elsősorban barátjának, nem csak tisztjének tekint. Ali pasa a tapasztalat iskolájában nagy ravaszra és gyakorlati tudásra tett szert (anélkül, hogy bármit is olvasott volna), így a hadsereg élén a legnehezebb csatákban és a legreménytelenebbnek tűnő tárgyalásokon is megállja a helyét, és minden túlzás nélkül el lehet mondani róla, hogy nincs az Oszmán Birodalomban még egy ember, akinek bölcsessége oly kifinomult lenne, mint az övé. Csenevész, öreg és beteges, mégis ő a hadsereg lelke, s el sem tudom képzelni, mi történne nélküle. Viselkedése fenséges és tiszteletet parancsoló, arca pedig mindig derűs. Egyébként nem a háború, hanem a béketárgyalások híve.”⁸⁷ Mindezt alátámasztani látszik Szejdivel való viselkedése is: a jeles harcost a nagyvezír több alkalommal is ki akarta végeztetni, de a szerdár az utolsó pillanatig halogatta ennek végrehajtását, noha személyes ellentétek is feszültek közöttük. Ali azok közé tartozott, akik hódoltsági egzisztenciát épített ki magának: Váradon dzsámit alapított.⁸⁸

⁸³ Uo. 2008. 142. o.

⁸⁴ Ahmed elűzésére lásd ugyane tanulmány megfelelő fejezetét. Ahmed erdélyi hadjáratairól számos forrás megemlékezik.

⁸⁵ *Abdi* 2008. 143–144. o.

⁸⁶ *Evliyâ* 2002. 237. o.; *Bethlen* 1993. 203. o.

⁸⁷ *Esterházy* 1989. 341–342. o.

⁸⁸ *Evliyâ* 2003. 153. o.

Egy Köprülü-fióka: Szühráb Mehmed

Szühráb (Szühráb) Mehmed pasa Köprülü Mehmednek köszönhette felemelkedését. 1656-ban lovászmester volt a szerájban, s e minőségben Köprülü támogatja a nagyvezírségben. A hála nem is maradt el, október 13-án janicsárága lett, s néhány nap múlva vezíri rangot is kapott.⁸⁹ A következő évben részt vett a Dardanelláknál vívott csatában, s bár kinevezték szivaszi pasának, a helyszínen maradt, s a visszafoglalt Bozdzaadát bízták rá.⁹⁰ Hamarosan kanizsai pasa lett, majd marasi pasaként harcolt Erdélyben, azután újra Kanizsára nevezték ki.⁹¹ 1663-ban szivaszi pasaként küzd Újvár alatt, majd Hercegovinát kapja ellátmányként (*arपालik*), s egyúttal megostromolja Kotor várát.⁹² Előbb Boszniát (1665. november – 1666. július), utóbb Budát kapta meg (1667. május).⁹³ Az év októberében visszahelyezték Újvárra, amelyet közel két évig irányíthatott: 1669 nyarán a szultán kivégeztette, mert nem tudta megakadályozni Lipótvár építését.⁹⁴

Karrierje egyértelműen a hódoltságához kötötte, mégsem tudunk arról, hogy jelentősebb alapítványt hozott volna létre. Nevéhez fűződik viszont a leégett Kanizsa újjáépítése, ahol palotát is emeltetett magának.⁹⁵

Egy megtért dzseláli: Kücsük Mehmed

Kücsük Mehmed pályafutása Anatóliában kezdődött, a türkmén lázadóból pasává előlépett Katirdzsioglu Mehmed pasa oldalán, akinek helyettese volt. Később alanjai bég lett, s e minőségében vett részt gályájával 1657 júliusában a Dardanellák előtt kibontakozott tengeri csatában. Ki is tüntette magát, Szülejmán pasa zászlóshajóját visszafoglalta a keresztényektől: tettéért Köprülü Mehmed saját prémes kaftánját borította a vállára.⁹⁶ 1659-ben maniszai bégeként segédkezett a Körbejnek nevezett Musztafa pasa antaljai bég felkelésének leverésében az anatóliai beglerbégnak, Ali pasának és a szintén odarendelt Kösze Ali kapudánpasának.⁹⁷ A találkozás – már ha korábbi előzményei nem voltak – fordulatot hozott Kücsük Mehmed életében: a következő évben, de legkésőbb 1661-ben Kösze Alival tartott a magyar frontra: 1661 szeptemberében kanizsai beglerbégnak nevezték ki, feladata az erdélyi hadjárat idején a dunántúli front őrzése volt.⁹⁸ Decemberben azonban már jenői–temesvári pasa lett, s e minőségében Apafi védelmére rendelték: a következő másfél évet jobbára Erdélyben töltötte, ő volt az példaul, aki a

⁸⁹ *Uzunçarşılı* 1995. III/1. 306. o.

⁹⁰ *Szilahdár* 1928. I. 271. o.; *Uzunçarşılı* 1995. III/1. 381. o.

⁹¹ 1660. április 17-én már kanizsai pasa. *Dávid* 1995. 329. o.; *Szilahdár* 1928. I. 213. o.; *Fekete* 1993. 225., 229. o.; *Dávid* 1995. 330. o.

⁹² *Szilahdár* 1928. I. 271. o.; *Evlüyâ* 2002. 274–275. o.

⁹³ *Gévay* 1841. 47. o.

⁹⁴ *Szilahdár* 1928. I. 552. o.

⁹⁵ *Evlüyâ* 2002, 316.

⁹⁶ E tette a csata egyik leghősiesebb tette volt török részről, nem véletlen, hogy minden krónikás megemlékezik róla. Pl: *Szilahdár* 1928. I. 81. o.; *Mehmed Halife* 1976. 65. o.

⁹⁷ *Szilahdár* 1928. I. 81., o.

⁹⁸ *Fekete* 1993. 225. o.

Kücsük Mehmed pasa

nagyszöllősi csatában megverte Kemény Jánost; Kemény a harc közben életét is veszítette.⁹⁹ S az ő erdélyi tartózkodása tette lehetővé a váradai vilájet ugyancsak túlzó – és sok vitára okot adó – összeírását. Az 1663. évi harcok idején Várad őrzését bízták rá, ahová a következő év elején hivatalosan is kinevezték. 1664-ben az északi fronton tevékenykedett, jelen volt a zsarnócai csatában, s hamarosan Érsekújvár pasája lett. 1667 elején azután visszakerült Temesvárra, majd újra Újváron szolgált (1669. májustól). 1671 októberében ismét Váradra rendelték. Itt tűnik el a szemünk elől 1672 végén.

*

⁹⁹ Kücsük Mehmed hódoltsági tevékenységéről Tóth Sándor László írt tanulmányt, további adatokat lásd ott: *Tóth* 1999.

Úgy vélem a fenti életrajzok magukért beszélnek. Köprülü Mehmed nagyvezírsége kezdeti szakaszában abban volt érdekelt, hogy ellenfelei minél messzebb legyenek a fővárostól, s a lehető legkevésbé zavarják a tevékenységét. Ezért – ha nem végeztette ki őket – a birodalom távoli végeibe rendelte szolgálatra a veszélyesnek tartott politikai szereplőket. Így lett az észak-balkáni térség és a magyar hódoltság a kaukázusiak gyűjtőhelye: itt nem sok vizet zavartak. A kérdéses időszakban jó néhányan tartózkodtak itt: Szejdí Ahmed, Szári Hüszejn és Gürdzsi Kenán.

II. Rákóczi György lengyel hadjárata, majd a fejedelmi hatalomhoz való ragaszkodása egyre jobban felértékelte a térséget, Köprülü Mehmed kénytelen volt saját párthíveit ideküldeni. Elsőül mindjárt Kösze Ali pasát (1660), aki a nagyvezír belső köréhez tartozott (mindketten albánok voltak). Ali a magyar végvidék szerdárja – így lényegében mindenkinél rangosabb vezetője – lett. A régi helyi elit, a Csengizádék vagy Pír Mehmed már csak származásuk okán is őt támogatták, és további erősítést jelentettek a Köprülü Mehmed által kiemelt új vezetők is: Szihráb Mehmed (1661), Hiszim Mehmed (1660) és Kücsük Mehmed (1661).

Kösze Ali mellelég elég bölcs volt ahhoz, hogy ne akarjon nyílt kenyértörést a kaukázusiakkal, igyekezett őket is megnyerni, de legalábbis saját céljai érdekében felhasználni. Az abazák és grúzok azután lassan eltűntek a hódoltság életéből: Gürdzsi Kenánt 1659-ben Isztambulba rendelték, Szejdí Ahmedet 1661-ben kivégezték, Szári Hüszejnt pedig 1664-ben a birodalom keleti felébe vezényelték. Időközben a helyiek is meggyengültek, Iszmáil pasa Szentgotthárdnál esett el, Csengizáde Ali kegyvesztett lett és kivégezték. Így a nagyvezír tábora egyre inkább túlsúlyba került a hódoltságban, igaz hosszabb időre egyikük sem gyökeresedett meg itt.

IRODALOM

- Abdî* 2008. *Abdurrahman Abdî Paşa: Vekâyi'-nâme.* [Osmanlı Târîhi (1648–1682)] Tahlil ve metin tenkidi. Haz. *Fahri Ç. Derin.* İstanbul, 2008.
- B. Szabó* 2001. *B. Szabó János: II. Rákóczy György 1658.évi török háborúja. Hadtörténelmi Közlemények,* 114. (2001) 2–3. sz. 231–278. o.
- Bartha* 1984. *Bartha Boldizsár: Rövid krónika (...)* Debreczenben esett emlékezetesebb dolgokról. Debrecen, 1984.
- Behcetî* 2006. *Behcetî Seyyid İbrahim Efendi: Târîh-i sülâle-i Köprülü.* Transkripsiyon ve tahlil. Haz. *Mehmet Fatih Gökçek.* İstanbul, 2006. (Kiadatlan doktori disszertáció)
- Bethlen János* *Bethlen János: Erdély története (1629–1673).* Budapest, 1993.
- Blaskovics* 1995. *Blaskovics József: Rimaszombat és vidéke a török hódoltság korában.* Pozsony, 1995.
- Dávid* 1995. *Dávid Géza: Török közigazgatás Magyarországon.* Budapest, 1995. (Doktori disszertáció)
- Eickhoff* 2010. *Eickhoff, Ekkehard: Velence, Bécs és a törökök. A nagy átalakulás Délkelet-Európában. (1645–1700)* Budapest, 2010.
- EOE *Erdélyi országgyűlési emlékek.* Szerk. *Szilágyi Sándor.* Budapest.
- Esterházy* 1989. *Esterházy Pál: Mars Hungaricus. S. a. r. Iványi Emma – Hausner Gábor.* Budapest, 1989. (Zrínyi–Könyvtár III.)
- Evliyâ* 2001. *Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini. 5. Kitap. Haz. Yüce Dağlı – Seyit Ali Kahraman – İbrahim Sezgin.* İstanbul, 2001.
- Evliyâ* 2002. *Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini. 6. Kitap. Haz. Seyyid Ali Kahraman – Yücel Dağlı.* İstanbul, 2002.
- Evliyâ* 2003. *Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini. 7. Kitap. Haz. Yüce Dağlı – Seyit Ali Kahraman – Robert Dankoff.* İstanbul, 2003.
- Fekete* 1993. *Fekete Lajos: A hódoltság török levéltári forrásai nyomában.* Szerk. *Dávid Géza.* Budapest, 1993.
- Frankovics* 2000. *Frankovics György: A Zrínyi–Frangepán-féle összeesküvés a horvát irodalomban. Honismeret,* 28. (2000) 1. sz. 37–39. o.
- Gévay* 1841. *Gévay Antal: A budai pasák.* Wien, 1841.
- Ayvansarayı* 1978. *Ayvansarayı, Hafız Hüseyin: Vefayat'ı Selatin ve Meşahir'ı Rical.* Haz. *Fahri Derin.* İstanbul, 1978.
- Hídvégi Nemes* 1902. *Hídvégi Nemes János naplója. I–III. Közli Tóth Ernő. Történelmi Tár,* 1902. 231–263., 374–411., 528–574. o.
- Mehmet Ziya* 2005. *Mehmet Ziya, İhtifalçı: Yenikapı Mevlevihanesi.* İstanbul, 2005.

- Kara Çelebi-zâde* 2003. *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi: Ravzatü'l-ibrâr Zeyli. (Tahlîl ve Metin) 1732.* Haz. *Nevzat Kaya.* Ankara, 2003.
- Kraus* 1994. *Kraus, Georg: Erdélyi krónika 1608–1665. S. a. r. Vogel Sándor.* Budapest, 1994.
- Krauss* 1908. *Krauss, Friedrich S.: Der Werewolf. Slavische Volksvorschungen* 1908, 137–144.
- Kunt* 1974. *Kunt, Metin Ibrahim: Ethnic-Regional (Cins) Solidarity in the Seventeenth-Century Ottoman Establishment. International Journal of Middle Eastern Studies, 5. (1974) 233–239. o.*
- Zilfi* 1986. *Zilfi, Madeline C.: The Kadizadeli: Discordant Revivalism in Seventeenth-Century Istanbul. Journal of Near Eastern Studies, 45. (1986) 251–269. o.*
- Marczali* 1882. *Marczali Henrik: Regesták a külföldi levéltárakból.* Budapest, 1882.
- Mehmed Halife* 1976. *Mehmed Halife: Târih-i gilmânî. Haz. Kâmil Su.* Ankara, 1976.
- Nihâdî,* *Nihâdî: Tarih-i Nihadi. (1b-80a) Haz. Hasine Biga. (Kiadatlan doktori disszertáció)*
- Peták* 1985. *Peták Eleonóra: Illusztrált velencei röplap Zrínyi Péter 1663. október 16-i csatájáról. Hadtörténelmi Közlemények, 32. (1985) 682–689. o.*
- Rónai Horváth* 1894. *Rónai Horváth Jenő: A felsőmagyarországi hadjárat 1664-ben. Hadtörténelmi Közlemények, 7. (1894) 285–321. o.*
- Sicill* 1996. *Süreyya, Mehmed: Sicill-i Osmanî. Osmanlı Ünlüleri. I–VI. İstanbul, 1996.*
- Szilahdár* 1928. *Szilahdár Findikli Mehmed Aga: Szilahdár târihi. İstanbul, 1928.*
- Sudár* 2008. *Sudár Balázs: Iszkender pasa és Bethlen Gábor Habsburg ellenes hadjáratai. In: Habsburg-ellenes rendi felkelések és hatásuk a mai Szlovákia és Magyarország határmenti térségének fejlődésére a 17. században. Ed: Štefan Šutaj. Kassa, 2008. 83–94. o.*
- Széchy* 1896–1902. *Széchy Károly: Gróf Zrínyi Miklós (1620–1664). I–V. Budapest, 1896–1902.*
- Teleki* *Teleki Mihály levelezése. III (1664–1666). Szerk. Gergely Sámuel.* Budapest, 1907.
- TMÁO *Török magyarkori államokmánytár. S. a. r. Szilády Áron – Szilágyi Sándor.* Pest, 1868.
- Tóth* 1999. *Tóth Sándor László: Kücsük Mehmed magyarországi tevékenységéhez. Aetas, 1999. 4. sz. 89–99. o.*
- Uluçay* 2001. *Uluçay, M. Çağatay: Padişahların kadınları ve kızları.* Ankara, 2001.
- Uzunçarşılı* 1995. *Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: Osmanlı tarihi. III/1–2. Ankara, 1995.*
- Vass* 1986. *Vass Előd: Adalékok az egri pasák hivatali sorrendjéhez. Az Egri Vár Híradója, 19–20. (1986) 20–48. o.*
- Vitnyédi* 1871. *Vitnyédi István levelei, 1652–1664. Adalékul a XVII. század politikai és erkölcstörténetéhez. S. a. r. Fabó András. Magyar Történelmi Tár, XVI. Pest, 1871.*

Balázs Sudár

PASHAS OF THE HUNGARIAN OCCUPATION IN THE SWIRL OF OTTOMAN
INTERNAL POLITICS (1657–1665)

Summary

The period between 1657 and 1665 was a time of great military campaigns in the history of the Ottoman Occupation of Hungary, and also the first part of the Köprülü era. Its end is marked by the ratification of the Vasvár Peace Treaty and the end of the fights in Partium. A great number of Ottoman leaders visited the Hungarian borderlands in this period since there were five imperial campaigns targeting the region. Three of these were led by Grand Viziers Köprülü Mehmed and his son Fázil Ahmed (1658, 1663, 1664), two by Serdar Köse Ali Pasha (1660, 1661). Great parts of the empire were moved at that time, there were troops coming even from the far Aleppo and Adana. The paper gives a survey of the biographies of those major leaders of the Occupation who managed the leadership of any of the provinces.

In the early period of his grand viziership, Köprülü Mehmed's interest lied in keeping his enemies as far from the capital as possible, making them disturb him the least possible. Therefore, if he did not have these dangerous political actors executed, he ordered them to do service in faraway ends of the empire. That is how the northern Balkan region and the Hungarian Occupation became a pool for the Caucasians: they did not stir much trouble here.

György Rákóczy II's campaign to Poland, then his insistence on the ruling power rated the region higher and higher, Köprülü Mehmed was thus forced to send his own followers here. First of all, Köse Ali Pasha (1660), who was part of the Grand Vizier's inner circle (both of them were Albanians). Ali became the Serdar of the Hungarian border region, basically the highest ranking leader. The old local elite, the Cengizades or Pir Mehmed supported him on account of their descent, too; and further reinforcement was provided by the new leaders raised by Köprülü Mehmed: Sihrab Mehmed (1661), Hisim Mehmed (1660) and Küçük Mehmed (1661).

Köse Ali was, by the way, wise enough not to want to have a crisis with the Caucasians; he tried to win them, too, or at least use them for his own purposes. The Abazins and Georgians slowly disappeared from the life of the Hungarian Occupation: Gurdzi Kenan was ordered to Istanbul in 1659, Sejdi Ahmed was executed in 1661, while Sari Hussein was dispatched to the eastern part of the empire in 1664. In the mean time, the local elite grew weaker as well: Ismail Pasha fell at Szentgotthárd, Cengizade Ali was dismissed from favour and executed. As a consequence, the Grand Vizier's followers were gaining the upper hand in the Hungarian Occupation, although none of them stayed here for a longer period of time.

Balázs Sudár

LES PACHAS DES PROVINCES OCCUPEES DANS LE TOURBILLON
DE LA POLITIQUE INTERIEURE OTTOMANE
(1657–1665)

Résumé

Dans l'histoire des territoires hongrois occupés par les Turcs, la période entre 1657 et 1665 fut l'époque des grandes campagnes et également la première partie de la période Köprülü qui s'acheva par la ratification de la paix de Vasvár et la fin des hostilités dans le Partium. A cette époque, énormément de hauts dignitaires ottomans passèrent dans les confins de la Hongrie qui furent la destination de cinq campagnes impériales: trois furent menées par les grands vizirs Mehmet Köprülü et son fils, Fazil Ahmet (1658, 1663, 1664) et deux par le sirdar Ali Köse pacha

(1660, 1661). Une grande partie de l'Empire fut alors mobilisée, des troupes arrivèrent même des villes lointaines telles qu'Aleppo et Adena. L'étude présente la biographie des chefs importants qui furent à la tête d'une province.

Au début de sa fonction de grand vizir, Mehmet Köprülü voulut que ses adversaires soient le plus loin possible de la capitale et qu'ils le dérangent le moins possible dans son activité. Pour cette raison, lorsqu'il n'ordonna pas l'exécution des acteurs politiques considérés comme dangereux, il les envoya servir aux confins de l'Empire. C'est ainsi que la région des Balkans septentrionaux et les territoires hongrois occupés par les Turcs devinrent des lieux de rassemblement des Caucasiens: ici ils n'étaient pas gênants pour lui.

La campagne polonaise de György Rákóczy II et le fait qu'il tenait à son pouvoir de prince ont revalorisé la région et Mehmet Köprülü fut contraint d'y envoyer ses partisans : pour commencer Ali Köse pacha (1660) qui fit partie du cercle des intimes du grand vizir (ils furent albanais tous les deux). Ali fut nommé sirdar, autrement dit chef numéro un des confins hongrois. L'ancienne élite locale, les Çandarlı ou Mehmet Pir le soutenaient aussi du fait de leur origine et les nouveaux chefs nommés par Mehmet Köprülü, à savoir Mehmet Sihrab (1661), Mehmet Hisim (1660) et Mehmet Küçük (1661) constituèrent également un renfort.

Ali Köse fut suffisamment raisonnable pour éviter tout conflit ouvert avec les Caucasiens et il tenta de les rallier ou du moins de les utiliser pour la réalisation de ses objectifs. Peu à peu, les Abazas et les Géorgiens disparurent du territoire occupé : Kenan Gürdzi fut affecté à Istanbul en 1659, Ahmet Sejdi fut exécuté en 1661, tandis que Hüseyin Sari fut envoyé dans la partie orientale de l'empire en 1664. Entre temps, les locaux s'affaiblirent aussi, Ismail pacha tomba à Szentgotthárd et Ali Çandarlı tomba en disgrâce avant d'être exécuté. Ainsi le camp du grand vizir devint prépondérant sur le territoire occupé, même si aucun d'entre eux ne resta longtemps ici.

Balázs Sudár

DIE PASCHAS DER EROBERUNGSGEBIETE IM WIRBEL DER OSMANISCHEN INNENPOLITIK (1657–1665)

Resümee

Die Zeit zwischen 1657 und 1665 ist in der Geschichte des türkischen Besatzungsgebiets in Ungarn die Ära der großen Feldzüge und zugleich der erste Teil der Köprülü-Ära. Der Schlusspunkt wird durch die Ratifizierung des Friedens von Vasvár (Eisenburg) und der Abschluss der Kriege im Partium markiert. In dieser Zeit kamen zahlreiche führende osmanische Persönlichkeiten in die ungarischen Grenzgebiete, da insgesamt fünf Reichsfeldzüge hierher geführt wurden: drei von Großwesir Köprülü Mehmed und seinem Sohn, Großwesir Fazil Ahmed, (1658, 1663, 1664) und zwei von Köse Ali Pascha Serdar (1660, 1661). Zu dieser Zeit wurde ein Großteil des Reichs mobilisiert, auch aus dem entfernt gelegenen Aleppo und Adana kamen Truppen. Die Studie gibt einen Überblick über den Lebenslauf derjenigen bedeutenden Führungspersonen des Besatzungsgebietes, die für die Lenkung eines Landesteils verantwortlich waren.

Köprülü Mehmed war zu Beginn seiner Großwesirherrschaft daran interessiert, dass seine Gegner möglichst weit von der Hauptstadt entfernt sind und seine Tätigkeit so wenig wie möglich stören. Deshalb bestellte er die für gefährlich gehaltenen politischen Protagonisten zum Dienst in die entfernt gelegenen Gebiete des Reiches – wenn er sie denn nicht hinrichten ließ. So wurden der Nord-Balkan und das ungarische Besatzungsgebiet zur Sammelstelle der Kaukasier: hier konnten sie nicht viel anrichten.

Der polnische Feldzug von György Rákóczi II. und sein Festhalten an der Fürstenmacht werteten das Gebiet immer mehr auf, und Köprülü Mehmed sah sich gezwungen, seine eigenen Parteileute hierher zu schicken. Zu allererst gleich Pascha Köse Ali (1660), der zum inneren Kreis des Großwesirs gehörte (beide waren Albaner). Ali wurde zum Serdar des ungarischen Grenzgebietes und damit quasi zur ranghöchsten Führungsperson. Die alte lokale Elite, die Familie Cengizade

oder Pir Mehmed unterstützten ihn schon alleine wegen ihrer Herkunft, und auch die von Köprülü Mehmed ernannten neuen Führungspersonen Sihrab Mehmed (1661), Hisim Mehmed (1660) und Kücsük Mehmed (1661) stellten eine weitere Verstärkung dar.

Köse Ali war im Übrigen weise genug, nicht eine offene Entscheidung im Zusammenhang mit den Kaukasiern zu wollen. Er versuchte, auch sie für sich zu gewinnen, aber zumindest sie für seine eigenen Zwecke zu nutzen. Die Abasinen und Georgier verschwanden anschließend nach und nach aus dem Leben des Besatzungsgebietes: Gürdsi Kenan wurde 1659 nach Istanbul bestellt, Sejdi Ahmed 1661 hingerichtet und Sari Hüsein 1664 in den östlichen Teil des Reiches beordert. In der Zwischenzeit waren auch die hier Ansässigen geschwächt worden: Pascha Ismail fiel bei Szentgotthárd (St. Gotthard), Cengizade Ali verlor das Vertrauen und wurde hingerichtet. Auf diese Weise kam das Lager des Großwesirs im Besatzungsgebiet immer mehr in Übergewicht, aber keiner von ihnen konnte hier für längere Zeit Wurzeln schlagen.

Балаж Шудар

ТУРЕЦКИЕ СУЛТАНЫ В ПЛЕНУ ОСМАНСКОЙ ВНУТРЕННЕЙ ПОЛИТИКИ (1657-1665)

Резюме

Период 1657–1665 годов в истории захвата Венгрии турками был эпохой больших военных походов и одновременно первой частью эпохи Кёпрюлю. Окончанием её послужила ратификация вавшварского мира и завершение партиумских военных действий. За эту эпоху огромное количество османских высших военачальников побывало в венгерских провинциях: здесь было проведено пять имперских военных походов: три под главенством великих полководцев Кёпрюлю Мехмеда и его сына Фазил Ахмеда (1658, 1663, 1664), и два были возглавлены Кёсе Али паша сердаром (1660, 1661). Тогда в сражениях участвовала значительная часть империи, на фронт шли воины из далекого Алеппо и Адамы. В настоящей статье рассматривается биография наиболее крупных военных предводителей, которые осуществляли руководство какой-либо провинции.

Кёпрюли Мехмед в начальной стадии своего визирства был заинтересован в том, чтобы враг был как можно дальше от столицы и как можно меньше мешал его деятельности. Поэтому он держал своих опасных политических противников – в том случае, если не казнил их, – в дальних провинциях империи. Таким образом северо-балканский регион и покоренные земли венгров стали местом сбора кавказских народов: здесь они никому не мешали.

Польский военный поход Дьердя II Ракоци, а затем стремление сохранить княжеское господство все более повышали ценность этого региона, Кёпрюлю Мехмед вынужден был направить сюда своих партийных приверженцев. Первым был направлен сюда Кёсе Али паша (1660 год), принадлежавший к внутреннему кругу великого визиря (они оба были албанцы). Али стал сердаром венгерской оконечной провинции, по существу самым высоким начальником. Прежний местный элит – Ченгизадек или Пири Мехмед поддерживали его уже на основании своего происхождения, дальнейшее подкрепление уже происходило от новых вождей, назначенных Кёпрюлю Мехмедом, а именно от: Сихраб Мехмеда (1661), Хисим Мехмеда (1660) и Кючюк Мехмеда (1661).

Между прочим Кёсе Али был достаточно умен для того, чтобы не начать открытое столкновение с кавказцами, он старался и их привлечь к себе, во всяком случае использовать их для осуществления своих целей. Абазы и грузины затем постепенно исчезнут из жизни княжества: Гюрджи Кенан в 1659 году был командирован в Стамбул, Сейди Ахмед был в 1661 году казнен, а Сари Гусейн был в 1664 году командирован в восточную половину империи. Между тем со временем местные правители также ослабли, Измаил паша был убит под Сентготтхардом, Ченгизаде Али попал в опалу и был казнен. Таким образом лагерь великого визиря в покоренных районах все больше оказывался в перевесе, хотя никто из его представителей не смог тут остаться на долгое время.

Bibliothèque STRATÉGIQUE

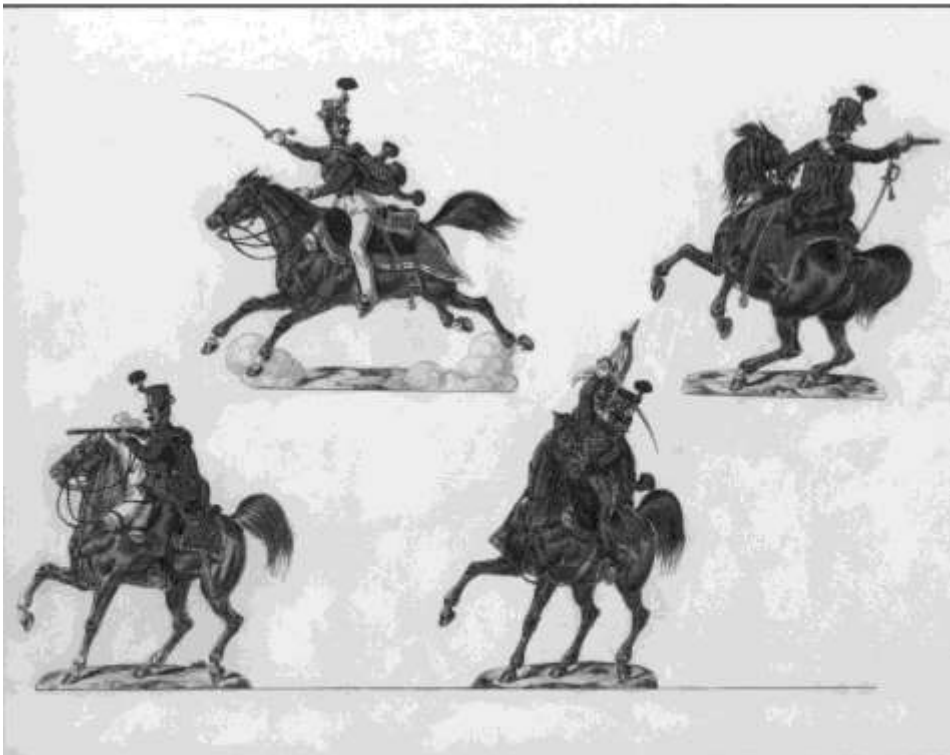
Sous la direction de

Hervé
COUTAU-BÉGARIE

Ferenc
TÓTH

LA PENSÉE MILITAIRE HONGROISE

À TRAVERS LES SIÈCLES

 ECONOMICA

